

det vi avser med privatliv och avskildhet. Också på andra sätt förhåller sig Johansson till teoretiska resonemang och vidare perspektiv som gör läsningen spänningsfylld.

Som framgår spänner *Periferins landskap* över ett brett fält samtidigt som den uttrycker en samling kring landskapet, både som begrepp och som konkret lokalisering i Ängersjö. Som antytts känns dock inte den gemensamma ramen alltid så central för bokens författare. I inledningen anges visserligen att boken inte producerats under något gemensamt paraply av någon särskild landskapsteori, men eftersom man arbetar med landskap som det övergripande begreppet kunde man ändå hoppats på en något mer utarbetad tematisk hållning. I flera av artiklarna blir landskapet detsamma som omgivning och det rumsliga detsamma som rörelse. Delar av de avslutande resonemangen bär då lätt prägeln av att jätten kommit lite väl sent efter degen. Det hade varit givande om t.ex. något mer av moderna kulturgeografiska perspektiv på landskap fått avsätta lite djupare spår. Torsten Hägerstrand, Ulf Sporrang och Tom Mels finns tillsammans med några andra med i inledningen och figurerar i olika utsträckning i kommande artiklar, men det hade varit intressant om man även hittat fram till t.ex. Michael Jones, Kenneth Olwig eller Gunhild Setten, som djupgående har sysselsatt sig med landskap och landskapsbegreppet i ett nordiskt perspektiv.

Trots kritiken tycker jag att det är ett fruktbart angreppssätt man har valt i antologin. Den konkreta kopplingen till mark och landskap som genomsyrar framställningen ger värdefull kunskap om en skogsbygd som, likt andra nordiska skogsbygder, hyser en komplexitet och mångfald som först i ett ganska sent skede fångat forskningens intresse.

Tomas Germundsson, Lund

Richard Pettersson: *Den svenska kulturmiljövärdens värdegrunder. En idéhistorisk bakgrund och analys*. Skrifter från forskningsprogrammet "Landskapet som arena" nr 7. Umeå 2003. 180 s. ISBN 91-7305-487-9.

Något som kan kännas lite besvärande för de flesta antikvarier är när omgivningen utanför kulturmiljöbranschen ställer frågor om "K-märkt". Att på ett begripligt sätt förklara det där med byggnadsminne, q-märkning, länsantikvarie, landsantikvarie, skyddsföreskrifter, riksintresse, PBL, KML, varsamhetsbestäm-

melser, synnerligen märkligt, påtaglig skada osv. på släktmiddagar och bland vänner är inte lätt. Men detta spretiga regelsystem, och en ibland till synes inkonsekvent praxis är vardag för landets antikvarier, de som arbetar med det som benämns kulturarv. Ställs dessutom frågor om *varför* det antikvariska systemet ser ut som det gör är det lätt att bli svarslös.

Richard Pettersson, som tidigare skrivit en avhandling om Sigurd Curmans epok som riksantikvarie, levererar många svar och synpunkter på det rådande tillståndet, en fyllig bakgrund och skarpa analyser i sin bok *Den svenska kulturmiljövärdens värdegrunder*. Boken är tillkommen inom forskningsprogrammet "Landskapet som arena" vid institutionen för historiska studier vid Umeå universitet, en forskarmiljö som frambringar skildringar och analyser över svensk kulturmiljövärd och bakgrund till dagens regelverk inom fältet.

Petterssons bok innehåller dels en redovisande del i form av en historisk översikt över utvecklingen inom vad han benämner som "minnesvärden" sedan 1960-talet, dels en resonerande del där både de institutionella nivåerna och den retorik som den antikvariska yrkeskåren arbetar med dissekteras noggrant. Begreppet "minnesvärd" användes redan 1922 i fornminnesvårdskommitténs betänkande. Med hjälp av begreppet avser Pettersson fånga in hela det arbetsfält som museer och kulturmiljövärdande institutioner och myndigheter, inklusive kommunala stadsarkitektkontor, arbetar med. Berömda utredningar och debattskrifter, som *MUS -65, 70-talets museum* och *Kulturvård och samhällsbildning* blir genomlysta och insatta i ett kulturpolitiskt och samhälleligt sammanhang. Även om det är de senaste fyra decenniernas utveckling som boken behandlar görs ibland tillbakablickar till 1910- och 1920-talens utredningar och retorik. Bakgrund tecknas också till en rad dagsaktuella frågor, som de svårtolkade riksintressena och den ständigt pågående diskussionen om vad de regionala museerna egentligen ska göra för sina statsbidrag.

Källorna till Petterssons studie är utöver sedvanlig litteratur en lång rad officiella dokument – flera SOU, propositioner, lagtexter, olika myndigheters årsredovisningar och verksamhetsplaner och så vidare. Det är glädjande att den här typen av dokument framhålls som källor för kunskap om den kulturhistoriska verksamheten, och att de utsätts för en forskares granskning och dissekering. Motsägelser och svagheter i dokumenten ringas in på ett avslöjande sätt, och boken har blivit en del i skrivandet av det svenska museiväsendets historia, som pågår inom många institutioner och organisationer.

Centralt i Petterssons studie är vad han kallar nylanseringen av begreppet Kulturarv, som han menar skedde på 1980-talet. Han undersöker hur det som tillskrivs kulturarvsegenskaper associeras med begrepp som nationalitet, regionalitet och identitet. För att kunna göra detta har Pettersson granskat inte bara de kulturmiljövårdande myndigheternas och institutionernas egna dokument och berättelser, utan även trängt in i den nationella kulturpolitiken under de senaste decennierna. Han kopplar användningen av begreppet kulturarv till den generella samhällsutvecklingen och politiken, och den avslutande meningen i den resonerande delen av boken lyder: "Kulturarvets innebörd är alltid färgat av den eller de som hävdar det." En enkel sanning, som trots det inte alltid är självklar för dem som har kulturarv som yrke, men som är central i diskussionerna om kulturarvets demokratiska funktioner.

Det finns stora fördelar med att det är en "utomstående", alltså en till universitetsvärlden knuten idéhistoriker och inte en yrkesverksam antikvarie, som har genomfört den här studien. Författaren befinner sig på distans och betraktar en intensiv verksamhet präglad av besjälade yrkesutövare. Han analyserar den på sin tid så infekterade striden kring utredningen *MUS -65*, och konstaterar att utredningens kritiker faktiskt inte riktigt visste vilket ben de skulle stå på.

Ska man leta efter en nackdel med att den här bokens upphovsperson inte tillhör en kulturhistorisk verksamhet själv, så är det möjligen att inte ens den extremt väl påläste Pettersson alla gånger har greppat alla irrgångar som finns i det regelverk som skisseras i inledningen till den här recensionen. Exempelvis har bl.a. de landsantikvarier som stod bakom boken *70-talets museum – samspel, kontakt, kommunikation* vid något tillfälle omvandlats till länsantikvarier.

Den här boken borde läsas av alla yrkesverksamma antikvarier eftersom den sätter vissa motsättningar i de teorier som finns bakom den antikvariska praktiken i blyxtbelysning, och ger perspektiv som inte är så lätta att upptäcka för den som är snärjd av det dagliga arbetets alla krav och anspråk. Men läsekretsen borde också bestå av de tjänstemän och förtroendevalda som är med och skapar ramarna för praktiken. En verksamhet som gör anspråk på att förvalta medborgarnas minnen och historia måste själv ha perspektiv på sin egen historia, och förmåga att se att verksamheten inte på något sätt står utanför eller vid sidan av rådande politiska konjunkturen.

Pettersson konstaterar att kulturmiljövården just nu genomgår påtagliga omställningar. Han exemplifierar

detta bl.a. med beskrivning av hur natur- och kulturmiljösektorerna förutsätts arbeta tillsammans i genomförandet av de s.k. miljömålen. Under det sena 1990-talet tillkom ett antal större satsningar från statsmakternas sida – bl.a. Industrisamhällets kulturarv, Storstadens arkitektur och kulturmiljö och Agenda Kulturarv. Pettersson nämner det första projektet, genom att han använt den statliga utredning som låg till grund för satsningen. Däremot har han avstått från att kommentera eller använda det betänkande som lades fram under år 2002. En av Petterssons slutsatser är att den minnesvårdande verksamheten står inför förändring och förnyelse, men han nämner inte det storstilade projektet Agenda Kulturarv, som inleddes år 2001 och som har i uppdrag att formulera en ny agenda för kulturarvet. Författaren antyder i inledningen att han gärna skulle ha hållit på längre med sin undersökning än det år han har haft på sig. De tidsmässiga ramarnas begränsning är kanske orsaken till att alla det sena 1990-talets stora statliga satsningar inte finns med i studien. Men utelämnandet av dem i boken är förhoppningsvis en signal om att granskningen kommer att fortsätta av både kulturmiljövårdens värdegrunder och de uttryck som den tar sig.

Karin Gustavsson, Malmö

Svenskt ortnamnslexikon. Utarbetat inom Språk- och folkminnesinstitutet och Institutionen för Nordiska språk vid Uppsala universitet. Mats Wahlberg (red.). Språk- och folkminnesinstitutet, Uppsala 2003. 422 s., ill. English abstract. ISBN 91-7229-020-X.

Ofta undrar man över hur en viss plats har fått sitt namn. Som barn tyckte jag att namn som Morgongåva, Skinnskatteberg och Riddarhyttan lät spännande, de satte fantasin i rörelse, liksom det målande namnet Blomstermåla; för att inte tala om alla märkliga namn som lästes upp i väderleksrapporten, som t.ex. Katterjåkk. I många platsnamn ingår guda- eller mansnamn, som Frövi, Torsby. Även några kvinnor har fått ge namn till orter, ofta har det varit drottningar och det kan ju tyckas lite märkligt att Gustav IV Adolfs maka har gett namn till tre Norrlandsorter: Fredrika, Dorotea och Vilhelmina. Mäktiga mäns hustrur har också fått ge namn åt platser, bl.a. är Lisebergs nöjespark i Göteborg uppkallad efter Elisabeth (Lisa) Lamberg, vars man innehade en egendom där i mitten av 1700-talet. Nu kan man slå upp alla dessa namn i *Svenskt ortnamnslexikon*. Den språk- och hi-